

GALINA ANIȚOI, Inadaptatul în proza românească interbelică (Structura tipologică și valoarea lui estetică). – Chișinău, Elan Poligraf, 2007, 152 p.

Mai bine de două decenii trăim un timp de profundă criză socială, morală și spirituală, pe care lumea o traversează cu dificultăți enorme. S-au prăbușit regimurile comuniste din Europa, s-a dus în neant imperiul răului, fostele țări socialiste trec de la un tip de societate la altul. Se revăd prioritățile, sistemul instituțional, se modifică ierarhiile valorice de ieri, iar noi, mioriticii, continuăm să rămânem senini și încrâncenați cu fața spre trecutul lui Badea Mior.

Procesul de liberalizare a societății, care nu a scăpat definitiv de vechile structuri ale unui regim totalitar, decurge anevoios. Desprinderea lumii românești de vechile mentalități, mai bine spus, reflexul literar al acestui fenomen, se manifestă, mai cu seamă, în structura caracterului artistic.

Studiul monografic *Inadaptatul în proza românească interbelică (Structura tipologică și valoarea lui estetică)*, Chișinău, Elan Poligraf, 2007 (152 p.) de Galina Anițoi, reperându-se pe o vârstă mai veche a romanului, este de o actualitate stringentă, cel puțin, pentru scriitorul basarabean, rătăcit în negura tranziției. Personajul societății în schimbare cunoaște două tipologii reprezentative. Anume în etapele istorice de cotitură se evidențiază mai pregnant lumea polarizată a opoziției *adaptat* – *neadaptat*. Parvenitul și ratatul, cu toate tipologiile lor variate, alcătuiesc două categorii de personaje specifice tranziției. E o idee fundamentală a disputei în jurul romanului, inițiată încă de Mihai Ralea cu eseul „De ce nu avem roman?” (1927).

Angajat în discuție, Pompiliu Constantinescu observa, în „Considerații asupra romanului românesc” (1928), că romanul secolului al XIX-lea este prin excelență social: „el ilustrează o succesiune de momente din evoluția societății la care individul se adaptează prin amoralitate, constituind categoria psihică și socială a parvenitului, sau când e invers, prin exces de sensibilitate și individualism pasiv, zugrăvește categoria opusă a dezadaptatului”. Cu alte cuvinte, tipologia romanului românesc s-ar baza pe două categorii umane opuse.

Prima dintre ele îl are ca model pe Dinu Păturică din *Ciocoi vechi și noi*. Cea de-a doua ar putea fi ilustrată de Toma Nour și Dionis. Disocierile criticului se regăsesc în toată proza noastră de până astăzi.

Se știe că, între cele două războaie, parvenitul, arivistul, ambițiosul, individul pus pe căpătuială și ascensiune pe scara socială, apare în ipostaze noi (care valorifică și modelul Tănase Scatiu din romanele lui Duiliu Zamfirescu) la Hortensia Papadat-Bengescu (Lică Trubadurul), Camil Petrescu (Tănase Vasilescu Lumânăraru), G. Călinescu (Stănică Rațiu) sau la Ion Marin Sadoveanu (Iancu Următescu).

Categoria învinșilor, a neadaptaților, a pasivilor, prin interiorizarea conflictului cu mediul social, e ilustrată de Ștefan Gheorghidiu și George Ladima (*Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*, *Patul lui Procust*), Apostol Bologa (*Pădurea spânzuraților*) sau de personajele lui Sadoveanu din romanele *Însemnările*

lui Neculai Manea și *Locul unde nu s-a întâmplat nimic*. În fond, acestea ar fi reperate în abordarea unei probleme pe cât de complexe, pe atât de revelatorii.

Dialectica schimbării de paradigmă implică metamorfoze fundamentale nu numai în structura operei literare, ci și în structura tipologică a personajului inadapdat. Galina Anițoi își sistematizează observațiile în două capitole: *Inadapdatul – personaj al tranziției și Structura tipologică a personajului inadapdat*.

Reflectând asupra evoluției formelor de manifestare a inadaptatului, autoarea face o incursiune în contextul socio-cultural românesc din perioada de tranziție de la etapa feudal-agrară la etapa capitalist-industrială. Tranziția la societatea burgheză a suscitat și favorizat „două tipuri de personaje: parvenitul și inadapdatul, primul excelând în creația scriitorilor francezi, nu însă în calitate de erou negativ, cum s-a întâmplat în literatura noastră” (p. 19). Este o remarcă foarte importantă în înțelegerea și elucidarea problemei.

Inadapdatul în literatura română „descinde din personajul romantic, ambii dovedindu-se a fi, prin alcătuirea lor psihologică interioară, niște înstrăinați de societatea în care trăiesc” (p. 25). Nu întâmplător se insistă pe ideea că modernizarea societății române, deși dictată de o imperioasă necesitate istorică, a avut parte de reacții negative, chiar din partea spiritelor eminente ale vremii.

Pornind de la sugestiile lui Eugen Lovinescu din *Istoria civilizației române moderne*, autoarea stăruie în ipoteza că „un trecut milenar de păstori și plugari care ne-a oferit, respectiv, un mod de viață patriarhal, agrar, liniștit, eminent rural, contemplativ, monoton, cu tradiții sacre, păstrate cu sfințenie și valori morale rigide ne-a imprimat și deprinderi corespunzătoare, o anumită mentalitate și sensibilitate și un anumit fel de a lucra. În această lumină, răzvrătirea

forțelor tradiționaliste împotriva formelor noi de viață se impune, cu puterea evidenței, ca un gest logic. Este o reacție normală întru apărarea existenței; or, prefacerile sociale se produc cu o putere de repeziune uimitoare și cu mai puține dificultăți”; sufletele însă „se transformă evolutiv”, „se schimbă (...) mult mai greu; în structura lor intră colaborația multor veacuri de viață morală” (p. 22).

De altfel, tot de sorginte lovinesciană e și teza, cu o pronunțată tentă polemică: „Odată ce în sânul societății noastre există «un număr (...) mare de Dinu Păturică și de Tănase Scatiu» capabili de adaptare, marcând ascensiunea unei clase sociale, de ce atunci literatura noastră a făcut din învins un fel de erou național?”. Și într-adevăr, „romanul românesc, fiind la început de cale, se află «în faza lirică», iar operele scriitorilor noștri sunt mai mult niște poeme, în care ei își cântă întrucâtva povestea vieții și a suferinței lor”. E o observație esențială pentru înțelegerea evoluției romanului basarabean din a doua jumătate a secolului trecut.

O bună parte a elitei intelectuale rămânea tradiționalistă, conservatoare, refractară la înnoirile sociale. Cu referire la romantismul postpașoptist, se afirmă că acesta e „deziluzionat de eșuarea încercărilor revoluționare, vedește un profund sentiment de nemulțumire față de modul de viață al societății contemporane. Primele simptome de înstrăinare de lume a personajului romantic se manifestă atât în dezaprobarea parvenirii sociale, cât și a strivirii individului de către noul mecanism social, care pătrunde cu insistență și în societatea românească” (p. 27).

Deosebit de temerare, pentru contextul basarabean, sunt și referințele la opiniile lui Eugen Lovinescu, „teoreticianul liberalismului român” (I. Negoïtescu), despre concepția social-politică a lui Eminescu, despre atitudinea lui conservatoare vizavi de evoluția societății române sau vizavi de clasa burgheziei. Precizările sunt foarte utile

în conștientizarea evoluției literaturii din secolul trecut. Vom cita aproape *in extenso* evantaiul de argumente lovinesciene la care apelează Galina Aniței: „O mentalitate atât de reacționară, inadptabilă progresului, n-ar fi trezit un răsunet de n-ar fi fost expresia tipică a unei stări sufletești mai generale. Mentalitatea poporului răspundea, deci, sufletului nostru agrar; neîmpiedicând, desigur, revoluția socială, ea a săpat și mai adânc prăpastia între spirit și materie. Prin prestigiul talentului său, Mihai Eminescu a creat nu numai un fel de misticism național, pe baza solidarității istorice ci și un misticism țărănesc, cu urmări în procesul de formație a culturii române” (p. 29).

Lovinescianul Eugen Simion, în analizele sale binevenite, nuanțează punctele de vedere, demonstrând că prezentului cu care Eminescu era în dezacord (și față de care adoptase o atitudine reacționară) i-a găsit, în opera sa, substituirii în plan metafizic, dată fiind obișnuința poetului „de a vedea mitic și a ridica faptele în zonele de altitudine spirituală unde speculația este posibilă” (p. 30). Aceste postulate o duc pe autoare la concluzii și mai tranșante: „Inadaptatul de factură romantică, ilustrat în cazul nostru prin proza lui Mihai Eminescu, este un dezamăgit și un însingurat. Toma Nour (*Geniu pustiu*) și Dionis (*Sărmanul Dionis*) constituie expresia contradicției dintre setea de absolut, aspirația spre un ideal intangibil într-un cadru terestru și societatea înstrăinată, ostilă, care îi îndepărtează permanent de acțiune. Pentru a se salva de lumea comună, personajul romantic evadează în vis, adică în imensitatea universului” (p. 138).

La fel de oportune se dovedesc a fi și constatările despre inadaptatul din literatura naturalistă și presămănătoristă. Cu nuvelele *Trubadurul*, *Liniște*, *Paraziții*, *Bursierul* etc., Barbu Delavrancea lansează, primul în literatura română, figura intelectualului inadaptat (e adevărat, schițată, deja, de Eminescu). Analizele unui asemenea tip de

personaj se regăsesc și în proza lui Alexandru Vlahuță, Ioan Alexandru Brătescu-Voinești, Mihail Sadoveanu sau la Cezar Petrescu (Zaharia Duhu din *Aurul negru* și Radu Comșa din *Întunecare*). În evoluția personajului inadaptat, un Radu Comșa „prefigurează categoria inadaptatului superior care va excela ulterior în creația lui Camil Petrescu” (p. 62).

Observațiile inteligente, bazate pe investigațiile sociologice, politice, filosofice, culturologice și psihologice, sunt reperate pe studii literare de ultimă oră. Nimic nu e categoric în demonstrațiile hermeneutice ale demersului. Inadaptatul din epoca interbelică e privit fie dintr-o perspectivă genetică (în cazul personajelor lui Mihail Sadoveanu), fie dintr-o perspectivă ontologică (în cazul personajelor lui Camil Petrescu). Analizele sunt, de regulă, probante și pertinente.

Protagoniștii din *Floare ofilită*, *Însemnările lui Neculai Manea*, *Haia Sanis*, *Balta liniștii*, *Duduia Margareta*, *Apa morților*, *Oameni din lună*, *Locul unde nu s-a întâmplat nimic*, *Cazul Eugeniței Costea*, *Venea o moară pe Siret*, în marea lor majoritate, „se înstrăinează de mediul lor mai mult din cauza nostalgiei ce o nutresc pentru o viață idilică, liniștită și, drept rezultat, sunt striviți, neobservat, de cotidian sau se resemnează cu starea de lucruri existentă, renunțând la orice formă de protest” (p. 46).

Un dat al autoarei stă în capacitatea de a palpa textul, de a sistematiza și sintetiza: „Pe de o parte, Mihail Sadoveanu ne prezintă – în ipostaza de «inadaptat», «învins» – un șir de chipuri feminine, ultrasensibile, «ofilite», care, în mare măsură, suferă de «bovarysm», potrivit concepției unanime a criticii literare. Pe de altă parte, înfrângerea inadaptatului sadovenian nu rezultă, în mod absolut direct, din natura pretențiilor față de mediul social, ci dintr-un romantism tardiv, caracteristic firii sale...” (p. 46). Mai

mult, în consens cu opiniile lui Alexandru Paleologu, se conchide că „într-un univers ca cel al lui Sadoveanu nu există idealuri, ci nostalgii” (p. 46). Sau: „Idealurile și dramele conștiinței sunt fenomene ale negației; lumea lui Sadoveanu este însă una a afirmației sau (...) a încuviințării” (p. 46). În traiectul acestei logici, personajele lui Camil Petrescu, aflate în dialog cu experiențele trăite, apar mult mai complexe, fiind antrenate într-o sfâșietoare dramă a cunoașterii. „Inadaptații săi, Ștefan Gheorghidiu (*Ultima noapte...*), Fred Vasilescu, doamna T., George D. Ladima (*Patul lui Procust*), sunt în exclusivitate intelectuali cu o înaltă conștiință morală, însetați de cunoaștere și absolut. Aceștia trăiesc eșecul idealului cu realitatea obiectivă” (p. 139).

În cel de-al doilea capitol, *Structura tipologică a personajului inadapdat*, Galina Anițoi întreprinde o catalogare

a inadaptatului, punând la baza clasificării următoarele criterii: social, al vârstelor, al sexelor și cel psihologic. Conform criteriului social sunt luați în discuție boierul, țăranul, intelectualul. Criteriul vârstei și cel al sexelor par a fi mai puțin elocvente. Revelator și productiv, criteriul psihologic rămâne cel mai concludent, autoarea identificând următoarele categorii: inadaptatul abulic, suprasensibilul, resemnatul, inadaptatul superior și dedublatul. Demersul exegetic se face remarcabil și prin exactitate și dialecticitate subtilă; chiar dacă nu are pretenții de epuizare a subiectului, el se vrea un tratat nelipsit de dexteritate, dar, ce e important și inedit la noi, realizat prin prisma concepției tranzitologice.

Alexandru Burlacu
Institutul de Filologie al A.Ș.M.

MAGDA JEANRENAUD. *Universaliile traducerii. Studii de traductologie.* – Iași, Polirom, 2006, 490 p.

Pentru spațiul literar românesc studiile de traductologie și opiniile despre traducerea artistică se impun, după convingerea noastră, ca o stringentă necesitate¹. România este țara cu largi deschideri spre tezaurul literar universal. Această deschidere și receptivitate a pus bazele unei tradiții vechi și bogate în domeniul tălmăcirii artistice. Începând cu a doua jumătate a sec. al XVIII-lea și pînă în zilele noastre, cartea tradusă a constituit o parte a literelor

românești. În Republica Moldova, mai ales în a doua jumătate a sec. al XX-lea, de asemenea, s-a tradus mult.

O atare situație impune și prezența lucrărilor, mai întâi de ordin bibliografic apoi investigativ, adică de traductologie, dar la acest capitol au, credem, datorii atât cercetătorii din dreapta Prutului, cât și cei din stînga. Volume solide de ordin traductologic, apărute în România, avem doar patru: Gelu Ionescu. *Orizontul traducerii*, București,

¹ Apetri D. *Opinii despre traducerea artistică: o necesitate editorială, în cartea Români majoritari – români minoritari. Interferențe și coabitări lingvistice, literare și etnologice*, Iași, 2007, p. 461-463.